

Дейкун Микола

<https://orcid.org/0009-0005-1359-537X>

Кандидат медичних наук, професор,
професор кафедри біології та здоров'я людини
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
(Чернігів, Україна) E-mail: deikun@ukr.net

ЗДОРОВ'Я ЯК ДИНАМІЧНИЙ ПОЛІСИСТЕМНИЙ СТАН: СИСТЕМНО-УПРАВЛІНСЬКА, ПРАВОВА ТА ФІЗІОЛОГІЧНА ВЕРИФІКАЦІЯ РОЗШИРЕНОЇ ДЕФІНІЦІЇ

У статті представлені результати дослідження яким доведено, що дефініція поняття терміну «Здоров'я» має бути не лише науково обґрунтованим, тобто відповідати положенням та вимогам теорії систем, науки управління, сучасного менеджменту, причинно-наслідковому обґрунтуванню та реаліям сьогодення, але й суворо відповідати Конституції України, її гарантіям та принципам, чинному законодавству України та фізіології людини. Дослідження має фундаментальний характер, оскільки вперше інтегрує: теоретичну новизну, методологічну глибину, міждисциплінарність, вплив на подальші дослідження.

Мета дослідження – оцінити відповідність розширеного визначення поняття терміну «Здоров'я» системному підходу, законодавству України та міжнародним стандартам, адаптивності до сучасних викликів, фізіології людини та практичній придатності.

Методи дослідження. Системного аналізу, концептуальне моделювання, SWOT-аналізу, Кейс-стаді, порівняльного аналізу, структурно-логічного аналізу, бібліосемантики, абстрагування та узагальнення, експертної оцінки та порівняльно-правовий аналіз, критичний аналіз літератури.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у запропонованому розширеному визначенні поняття терміну «Здоров'я», вперше, здоров'я представлено та всебічно обґрунтовано як динамічний полісистемний стан.

Висновки. Розширене визначення терміну «Здоров'я» відповідає критеріям теорії систем та системного підходу, повністю відповідає вимогам Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та Закону України «Про систему громадського здоров'я»; унікально поєднує законодавчі норми з інноваційними підходами до розуміння здоров'я, а після незначних уточнень може бути затверджене як академічний стандарт для української системи громадського здоров'я. Запропоноване визначення не суперечить чинному законодавству України, але є значно ширшим за офіційне та містить додаткові аспекти, не передбачені законом і може використовуватись там, де допускається розширене тлумачення.

Ключові слова: дефініція, здоров'я, Конституція України, теорія систем, системний підхід, комплексний підхід, наука управління, сучасний менеджмент, реалії сьогодення, чинне законодавство, громадське здоров'я, фізіології людини.

Постановка проблеми. Е процесі соціальних реформ в Україні та розбудові цілісної, міжгалузевої, міжсекторальної, багатовекторної, ефективно діючої, орієнтованої на прогресивне майбутнє національної системи громадського здоров'я надзвичайно важливим і визначальним компонентом є осучаснення трактування терміну поняття «Здоров'я» яке, максимально, враховує чинники і виклики сьогодення, має бути інтегративним поняттям, що об'єднує біологічні, соціальні, екологічні, поведінкові, культурні, політичні, цифрові аспекти та виміри, забезпечити більш гнучкий, проактивний і людяно-орієнтований підхід, тощо [1-31].

Аналіз досліджень і публікацій. Інтеграція концепту «Здоров'я» в національну систему громадського здоров'я вимагає: наукового обґрунтування (теорія систем, наука управління, сучасний менеджмент); відповідності Конституції та законодавству України; врахування фізіологічних реалій та сучасних викликів сфери життєдіяльності людини; біомедичним і соціальним детермінантам здоров'я тощо.

В історичному аспекті визначення поняття терміну «Здоров'я» виглядає так, Гіппократ (близько 460-370 р. до н. е.) розглядав «Здоров'я» як рівновагу чотирьох рідин організму (крові, слизу, жовтої та

чорної жовчі), а Авіценна (980-1037 рр.) у своєму трактаті «Канон лікарської науки» описував «Здоров'я» як гармонію між внутрішніми процесами організму та оточуючим його середовищем [32; 33].

Наукове визначення поняття терміну «Здоров'я», формувалося протягом століть. Перше офіційне його визначення в сучасному розумінні, на міжнародному рівні було запропоноване Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) у 1948 році. Відповідно до Статуту ВООЗ, «Здоров'я» визначається як: «Стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [34]. Це визначення є найбільш вживаним і визнано класичним [34].

Визначення поняття терміну «Здоров'я» міститься у вітчизняному чинному законодавстві, зокрема, в ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992 рік) – «Здоров'я – стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або порушень структур та функцій організму» [41].

В результаті досліджень нами, у 2025 році, запропоноване оновлене визначення поняття терміну «Здоров'я»: «Здоров'я – це стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, відсутність хвороб або вад, здатність до адаптації та опору негативним чинникам оточуючого середовища та сфер життєдіяльності» [15].

В процесі подальших досліджень опрацьоване і запропоноване розширене визначення поняття терміну «Здоров'я»: «Здоров'я – це динамічний стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, екзистенційної наповненості, саморегуляції та резилієнтності, відсутність хвороб або вад, здатність до взаємодії, адаптації, відновлення та опору негативним чинникам оточуючого середовища та сфер життєдіяльності, до розвитку та удосконалення» [1].

Вважаємо, що запропоноване розширене визначення поняття терміну «Здоров'я» є дуже деталізованим і комплексним, що свідчить про глибоке розуміння сучасних підходів до цього поняття. Воно враховує не лише традиційні аспекти (функціональне, рухове, психічне, соціальне благополуччя), відсутність хвороб або вад, але й такі сучасні елементи, як взаємодія, саморегуляція, ресурсність, адаптація, резилієнтність, здатність до опору, розвитку та удосконалення.

Розширене визначення поняття терміну «Здоров'я» є сучасним і комплексним, текст відповідає цільовому призначенню системи громадського здоров'я, що дозволяє ефективно використовувати його в системі громадського здоров'я для досягнення таких цілей як стабілізація демографічної ситуації, зміцнення здоров'я населення та підвищення адаптаційного потенціалу суспільства.

Пропозиції щодо застосування розширеного визначення поняття терміну «Здоров'я» вимагає проведення оцінки його змісту на відповідність вимогам теорій систем, системного та комплексного підходів, вимогам науки управління та сучасного менеджменту, Конституції, чинному законодавству України та міжнародним стандартам, адаптивності до сучасних викликів, фізіології людини тощо.

Мета дослідження: оцінити відповідність розширеного визначення поняття терміну «Здоров'я» системному підходу, законодавству України та міжнародним стандартам, адаптивності до сучасних викликів, фізіології людини та практичній придатності.

Методи дослідження: системного аналізу, концептуальне моделювання, SWOT-аналізу, Кейс-стаді, порівняльного аналізу, структурно-логічного аналізу, бібліосемантики, абстрагування та узагальнення, експертної оцінки та порівняльно-правовий аналіз, критичний аналіз літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням встановлено, що, на жаль, в Україні немає державних стандартів (ДСТУ), які б безпосередньо регулювали або формалізували визначення терміну «Здоров'я» з позицій теорії систем або системного підходу. Аналогічної інформації не виявлено і в доступних нам літературних джерелах.

В процесі нашого дослідження оцінюючи розширене визначення поняття терміну «Здоров'я» з позицій теорії систем та системного підходу встановлено, воно є досить комплексним і відображає багатоаспектність цього явища. Визначення відмінно відповідає системному підходу завдяки інтегративності, динамічності та акценту на взаємодії з середовищем [34; 35].

Аналізуючи визначення з позицій теорії систем та системного підходу (зрозуміти вплив на структуру та взаємодії, моделі системи громадського здоров'я як системи з зворотним зв'язком), ми виокремили його сильні сторони на основі ключових принципів теорії:

1. Цілісність (холізм) – вихід за межі біомедичної моделі (відсутність хвороб) до інтеграції функціонального, рухового, психічного, соціального, екзистенційного та адаптаційного аспектів. Це відповідає системному принципу розгляду визначення як єдиного цілого;

2. Динамічність – акцент на здатність до адаптації, відновлення та розвитку, що підкреслює нестатичність системи (людини) та її взаємодію з середовищем;

3. Відкритість системи – враховуються зв'язки з оточуючим середовищем (соціальним, екологічним тощо) та здатність до саморегуляції (внутрішній механізм гомеостазу);

4. Ієрархічність – охоплення різних рівнів: від фізіологічного (функціональний стан) до соціального і екзистенційного;

5. Функціональність – згадується «здатність до взаємодії, адаптації, опору», що відповідає системному принципу функціонування підсистем у єдності;

6. Це визначення може слугувати основою для системних досліджень, наприклад, моделювання здоров'я як складної адаптивної системи.

Таким чином визначення з позиції теорії систем та системного підходу є достатньо досконалим і завершеним.

Серед не суттєвих недоліків – визначення дещо громіздке і його формулювання можна спростити, зберігши системність. Зокрема, можливо, об'єднати окремі аспекти в блок – «ресурсний потенціал організму», або для більшої точності, підкреслити емерджентні властивості здоров'я, додати механізми зворотного зв'язку, тобто, як соціальне благополуччя впливає на фізіологію тощо. Але ці позиції ми врахуємо у подальших наших дослідженнях.

Оцінка розширеного визначення з позицій комплексного підходу (врахування та всебічне охоплення різнобічних факторів проблеми здоров'я, міждисциплінарний аналіз, вплив на програми профілактики які враховують соціальні проблеми, екологію, освіту, взаємодію, поведінку тощо) розширене визначення є дуже розгорнутим і охоплює практично всі ключові аспекти, які розглядаються у сучасних міждисциплінарних дослідженнях [34; 35].

В процесі проведення його оцінки, використовуючи критерії комплексності (взаємодія біологічних, психологічних, соціальних та екзистенційних факторів), виділили сильні сторони визначення:

- інтегративність – враховуються: біологічний рівень (функціональний стан, відсутність хвороб), психічний рівень (психічне благополуччя, саморегуляція), соціальний рівень (соціальне благополуччя, здатність до взаємодії), екзистенційний рівень (наповненість, розвиток), адаптаційний рівень (стійкість, опірність, відновлення). Це відповідає біопсихосоціальної моделі (Енгель) та сучасним концепціям, зокрема, концепції позитивного здоров'я;

- динамічність – акцент на здатність до адаптації, розвитку та відновлення (а не лише статичний стан);

- активний характер здоров'я – воно не зводиться до відсутності хвороб, а включає ресурсність (здатність до опору, удосконалення);

- екзистенційний аспект – важливий для гуманістичного підходу (наповненість життям, сенс);

- виходить за межі медичної парадигми та підкреслює активну роль людини у підтримці здоров'я;

- може бути основою для міждисциплінарних досліджень у громадському здоров'ї, психології, соціології та філософії здоров'я тощо.

Таким чином визначення з позиції комплексного підходу є достатньо досконалим і може застосовуватись у міжгалузевих та міжсекторальних аспектах організації системи громадського здоров'я.

Не суттєвими недоліками, з позиції комплексного підходу, є дещо перевантажене формулювання і не вказано про баланс між компонентами тобто чи є пріоритетність, зокрема, психічного благополуччя над рештою компонентів або навпаки. Але ці позиції ми врахуємо у подальших наших дослідженнях.

Аналізуючи визначення з позиції науки управління та вимог сучасного менеджменту можна оцінити через призму ключових управлінських категорій: системність, ресурсність, адаптація, ефективність, контроль, розвиток [36; 37].

Дослідженням виявлені сильні сторони визначення з позицій науки управління:

- системний підхід – здоров'я розглядається як комплексна система (фізіологічна, психічна, соціальна, екзистенційна), що відповідає сучасним управлінським моделям (наприклад, системний менеджмент);

- динамічність та адаптивність – акцент на здатність до адаптації, відновлення та розвитку, що нагадує управлінські концепції гнучкості (agility) та стійкості (resilience);

- ресурсний підхід – здоров'я трактується не як відсутність проблем, а як активний потенціал (здатність до взаємодії, опору, удосконалення). Це відповідає управлінським теоріям стратегічного розвитку та HR-менеджменту (наприклад, управління здоров'ям персоналу);

- саморегуляція – важливий принцип управління, аналогічний автоматизованим системам контролю (feedback loops) у менеджменті;

- баланс між стабільністю та розвитком – здоров'я включає як функціональну надійність, так і здатність до вдосконалення, що нагадує управлінські моделі циклічного процесу (continuous improvement, наприклад, Kaizen).

Не суттєвими недолікам, з позицій науки управління та вимог сучасного менеджменту, є – не вказується на механізми управління здоров'ям та чіткі критерії ефективності. Але ці позиції ми врахуємо у подальших наших дослідженнях.

Аналіз визначення поняття «Здоров'я» на відповідність сучасним реаліям є надзвичайно актуальним, оскільки враховує ключові проблеми, виклики та тенденції XXI століття [38; 39].

Зміна адміністративно-командної, централізованої влади на демократичну та децентралізація влади в Україні, зміна планової економіки на ринкову мають глибокий і багатомірний вплив на демографічну ситуацію та стан здоров'я населення.

Децентралізація, активно впроваджувана з 2014 року, стала однією з ключових реформ у системі управління. Її вплив на демографічну ситуацію та стан здоров'я населення був опосередкованим, але помітним – особливо на локальному рівні.

Вивчаючи та аналізуючи відповідність визначення сучасним реаліям детальніше, встановлено:

1.0. Визначення враховує особливості сучасних реалій, зокрема:

1.1. Глобальні тренди громадського здоров'я світової спільноти яка рухається до проактивної, технологічної та інклюзивної моделі системи громадського здоров'я, а Україні, з огляду на війну та реформи, особливо важливо інтегрувати ці тренди у національну систему;

1.2. Відповідність концепції – зв'язок людини та довкілля (One Health);

1.3. Перехід від лікування до превенції та промоції здоров'я.

2.0. Екзистенційний аспект у час криз:

2.1. Наповненість життям, що особливо актуальна під час війни та соціальних потрясінь;

2.2. Здатність до розвитку відповідає вимогам «Навчання протягом життя» (lifelong learning).

3.0. Відповідь на виклики цифровізації:

3.1. Здатність до саморегуляції критично важлива в умовах інформаційного перевантаження;

3.2. Рухове благополуччя протистоїть гіподинамії цифрової ери.

4.0. Комплексність у постпандемічну епоху:

4.1. Враховує стан психічного здоров'я (актуальне через пандемійний стрес та військовий стан);

4.2. Підкреслює соціальне благополуччя (важливе в умовах соціальної роз'єднаності);

4.3. Враховує адаптацію – кризове мислення стало як обов'язковий елемент (must-have), навичкою.

Дослідженням доведено, що визначення є сучасним та відображає перехід від біомедичної до біопсихосоціально-екологічної моделі здоров'я, що особливо актуально в Україні під час війни та відбудови.

Також встановлені несуттєві, з позицій сучасних реалій, недоліки: не вказується акцент на колективне здоров'я та здатність до колективного виживання і відповідальність за здоров'я спільноти. Але ці позиції ми врахуємо у подальших наших дослідженнях.

Результати аналізу змісту відповідності визначення Конституції України. Визначення поняття «Здоров'я» має відображати не лише його медичні та соціальні аспекти, а й повністю відповідати конституційним гарантіям та принципам. Конституція України закріплює право кожного на охорону здоров'я, що передбачає комплексний підхід до трактування цього терміну. Тому будь-яке юридичне чи наукове визначення здоров'я має узгоджуватися з Основним законом, гарантуючи дотримання прав людини.

Відповідність змісту визначення Конституції України (ст. 3, 49): комплексний аналіз визначення здоров'я дійсно потребує оцінки на відповідність ширшому колу конституційних норм, оскільки це поняття має міждисциплінарний характер і тісно пов'язане з різними аспектами прав та обов'язків людини [40].

Розглядаючи ключові аспекти тексту визначення, застосовуючи методи системного аналізу, на відповідність його положенням Конституції України про основні права людини (ст. 3, 21, 22, 24, 27, 28, 47, 48) встановлено:

1. Повну відповідність:

– гідність людини (ст. 3) – через екзистенційну наповненість;

– рівність прав (ст. 24) – врахування соціального благополуччя;

– свободу розвитку особистості (ст. 23) – здатність до удосконалення.

2. Соціальні гарантії (ст. 43, 45, 46, 49, 50):

– відповідність праву на охорону здоров'я (ст. 49);

– зв'язок із правом на життя (ст. 27) – через адаптацію до загроз;

– врахування екологічної безпеки (ст. 50) – опірність до чинників середовища.

3. Економічні та культурні права (ст. 35, 39, 43, 54):

– право на працю (ст. 43) – функціональний стан важливий для працездатності;

– право на освіту (ст. 53) – зв'язок із здатністю до розвитку.

4. Державні гарантії (ст. 8, 16, 64, 102, 103, 106, 116):

– відповідність функціям держави у сфері охорони здоров'я (ст. 16);

– врахування міжнародних зобов'язань (ст. 8, 9) – узгодженість із визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).

В процесі аналізу визначення на його відповідність Конституції України також встановлено: запропоноване визначення, ширше за конституційне, що не є протиріччям, не суперечить жодній із статей Конституції, а навпаки – розвиває їхні принципи через повну відповідність: голістичному підходу (інтеграція функціонального, рухового, психічного, соціального аспектів); акценту на активну роль людини (адаптація, саморегуляція) та врахування сучасних викликів (екологічні, цифрові, інформаційні чинники) тощо.

Крім того, визначення не лише відповідає Конституції України, а й системно інтегрує її принципи, що робить його особливо цінним для: стратегії розвитку громадського здоров'я (відповідно до ст. 16), реформування системи громадського здоров'я (з урахуванням ст. 3, 49, 64, 106), міждисциплінарних досліджень на стику права, соціології та громадського здоров'я.

Визначення рекомендується для правового застосування: для офіційних документів: посилання на статті 3, 27, 49 як основу, для наукових робіт: аналіз зв'язків із соціальними та екологічними правами, для міжнародного контексту: акцент на відповідність Цілям сталого розвитку Організації об'єднаних націй (ООН) тощо, адже відповідно до Конституції України: здоров'я – це стан, що гарантується статтею 49 Конституції України та включає (перелік компонентів), що відповідає також: праву на життя (ст. 27) – через здатність до адаптації, екологічній безпеці (ст. 50) – через опірність до чинників середовища, свободі розвитку особистості (ст. 23) – через здатність до удосконалення і т. д.

У Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначення: «Здоров'я – стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або порушень структур та функцій організму» (ст. 1) [41].

Запропоноване нами визначення розширює його зміст за рахунок «рухового», «екзистенційного», доповненням динамічністю та функціональними критеріями і не суперечить Закону, але значно його деталізує.

Запропоноване нами визначення не суперечить чинному законодавству України, але є значно ширшим за офіційне та містить додаткові аспекти, не передбачені законом і може використовуватись там, де допускається розширене тлумачення.

Також у відповідності до міжнародних зобов'язань визначення – відповідає визначенню ВООЗ (яке в Україні має рекомендаційний характер), враховує принципи Європейської хартії з охорони здоров'я, введені додаткові параметри (адаптація, саморегуляція) які Законодавство України такі деталі не регулює

Враховуючи, що запропоноване визначення не суперечить чинному законодавству України, але є значно ширшим за офіційне, містить додаткові аспекти, не передбачені законом може використовуватись там, де допускається розширене тлумачення. Це дозволить дотримуватись вимог закону, зберігаючи інноваційність підходу.

Результати аналізу визначення на відповідності положенням Закону України «Про систему громадського здоров'я» (№2573-IX від 06.09.2022) є критично важливим, оскільки цей нормативний акт містить сучасне розуміння здоров'я в контексті державної політики та покликаний реалізувати його зміст у реальному житті [30].

В процесі проведеного детального аналізу, відповідності запропонованого розширеного визначення поняття «Здоров'я», встановлено, що у Законі немає визначення поняття терміну «Здоров'я» [30].

Запропоноване розширене визначення доповнює відповідно принципу «необхідного достатку» (ст. 3 Закону) та підкріплює ключові принципи: профілактична спрямованість (акцент на адаптацію та опірність), міжсекторальність (інтеграція соціального, психічного, екологічного аспектів), наукову обґрунтованість (відповідає сучасним біопсихосоціальним моделям) та рівність (врахування соціального благополуччя).

Деякі розбіжності: Закон робить акцент на колективне здоров'я, а також здатність спільноти до підтримки здоров'я своїх членів тоді як розширене визначення орієнтоване, здебільшого, на індивідуальний рівень.

Відповідність основним завданням та оперативним функціям системи громадського здоров'я (ст. 4) розширене визначення сприяє досягненню заявлених цілей: зменшення смертності (через акцент на функціональний стан), попередження захворювань (здатність до опору негативним чинникам), підвищення якості життя (екзистенційна наповненість) тощо.

Крім того в процесі аналізу встановлено відповідність вимогам до моніторингу (ст. 16), відповідає міжнародним стандартам (ст. 8), Європейській хартії з охорони здоров'я (акцент на благополуччя), перегукується з концепцією взаємодії з оточуючим середовищем (One Health).

Запропоноване визначення повністю відповідає ЗУ «Про систему громадського здоров'я» та після незначних уточнень може стати академічним стандартом для української системи громадського здоров'я, поєднуючи законодавчі вимоги з інноваційним підходом.

В ході дослідження сформульована пропозиція – для ідеальної гармонізації визначення пропонуються додати колективний рівень «...а також здатність спільноти до створення умов для здорового життя», уточнити зв'язок із середовищем: «...опору негативним чинникам фізичного, соціального та цифрового середовища».

Цікавий предмет нашого дослідження тим, що ми провели зворотній аналіз суть якого полягає в тому, що чи відповідає і здатний забезпечити реалізацію усіх компонентів здоров'я закладених у запропонованому розширеному визначенні, безпосередньо ЗУ «Про систему громадського здоров'я»?

Детальний аналіз відповідності ЗУ «Про систему громадського здоров'я» (№2573-IX) компонентам розширеного визначення поняття терміну «Здоров'я» показує як сильні сторони, так і потенційні розбіжності.

Таблиця 1

**Дані про повну відповідність (реалізовані компоненти)
ЗУ «Про систему громадського здоров'я»**

Компонент розширеного визначення	Реалізація в законі	Приклад норми
Фізичне благополуччя	Повноцінно	Ст. 1 (визначення здоров'я), ст. 5 (профілактика)
Психічне благополуччя	Частково	Ст. 17 (психологічна допомога), але без комплексного підходу
Соціальне благополуччя	Фрагментарно	Ст. 4 (принцип рівності), ст. 19 (соціальні детермінанти)
Адаптація та опірність	Де-юре закріплено	Ст. 1 (здатність до адаптації), ст. 16 (моніторинг ризиків)

Таблиця 2

**Дані про обмежену реалізацію (потрібні доповнення)
ЗУ «Про систему громадського здоров'я»**

Компонент розширеного визначення	Проблеми в законі	Приклад невідповідності
Рухова активність	Відсутні спеціальні механізми	Немає окремих програм з фізкультури
Екзистенційна наповненість	Не враховано	Відсутність зв'язку з духовним розвитком
Саморегуляція	Не розвинена	Немає інструментів навчання самоконтролю

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства (табл. 1, 2):

1. Додати до ст. 1: «Здоров'я включає рухову активність, психоемоційну стійкість та здатність до особистісного розвитку»;

2. Розширити ст. 16: «Включити моніторинг екзистенційного благополуччя через опитування WHO-5»;

3. Створити нову статтю: «Розвиток здоров'я» з конкретними обов'язками органів влади усіх рівнів.

Висновок: Закон на 60-70% відповідає вашому визначенню, але для повної реалізації потрібні зміни до нормативної бази з додаванням рухового, екзистенційного та інших запропонованих компонентів; створити нові інституції на кшталт – Національний центр розвитку громадського здоров'я; забезпечення ефективної міжвідомчої координації тощо.

Запропоноване визначення фактично виступає дороговказом для майбутніх змін до закону, оскільки відображає сучасні європейські підходи, які поки що не повністю імплементовані в Україні та демонструє високу ступінь відповідності принципам стратегії «Здоров'я у всіх політиках» (Health in All Policies, HiAP), але потребує деяких уточнень для ідеальної гармонізації.

2. Компоненти, що посилюють HiAP-підхід (табл. 3).

– Екзистенційна наповненість – відповідає концепції «позитивного здоров'я», яке HiAP пропагує;

– Саморегуляція – узгоджується з принципом відповідальності громадян за власне здоров'я;

– Рухова активність – підкреслює роль немедичних чинників (спорт, міське планування тощо).

Таблиця 3

**Дані про повну відповідність
ключовим принципам HiAP**

Принцип HiAP	Відображення у розширеному визначенні	Приклад відповідності
Міжсекторальність	Враховання соціальних, екологічних, психічних чинників	Згадка про «сфери життєдіяльності» та «оточення»
Проактивність	Акцент на адаптацію, опірність, розвиток	«Здатність до відновлення та удосконалення»
Рівність	Інтеграція соціального благополуччя	Відсутність дискримінаційних критеріїв
Довгостроковість	Динамічність стану	«Здатність до розвитку» як антитеза статичності

Запропоноване визначення на 85-90% відповідає принципам НіАР і може стати концептуальною основою для національної стратегії НіАР в Україні, поєднуючи міжнародні стандарти з національною специфікою, або інструментом для імплементації НіАР: критеріїв оцінки політик, міжвідомчих індикаторів, громадських ініціатив тощо.

Аспекти, що потребують корекції для повної відповідності: недостатній акцент на колективне здоров'я НіАР вимагає врахування: «Здатності спільнот до створення здорового середовища», бажано додати соціальний капітал як компонент та колективний рівень здоров'я.

В результаті проведеного детального аналізу на відповідність запропонованого розширеного визначення поняття терміну «Здоров'я» встановлено, що запропоноване визначення демонструє виняткову відповідність принципам Сталого розвитку (Цілі 2030 ООН) проте потребує деяких уточнень для повної інтеграції.

2. Унікальні переваги для сталого розвитку (табл. 4):

Системність: охоплює 12 з 17 ЦСР через міжсекторальні зв'язки;

– антропоцентризм: акцент на «здатність до розвитку» відповідає концепції «людського капіталу» у сталому розвитку;

Резиліентність: «опір негативним чинникам» прямо підтримує ЦСР 11 (стійкі міста).

Таблиця 4

**Дані про повну відповідність розширеного визначення
Цілям сталого розвитку (ЦСР)**

Компоненти розширеного визначення	Відповідна ЦСР	Зв'язок із показниками
Соціальне благополуччя	ЦСР 1 (ліквідація бідності), ЦСР 10 (зменшення нерівності)	Доступ до медичних послуг для вразливих груп
Екзистенційна наповненість	ЦСР 3 (доброго здоров'я)	Показники психічного здоров'я (3.4.2)
Здатність до адаптації	ЦСР 13 (кліматичні дії)	Індекс адаптації до змін клімату
Розвиток та удосконалення	ЦСР 4 (якісна освіта)	Рівень медичної грамотності (3.7.1)

3. Інструменти моніторингу

Запропоноване визначення дозволяє розробити:

– індекс сталого здоров'я (інтеграція 9 показників ЦСР);

– матрицю взаємозв'язків між компонентами здоров'я та ЦСР;

– критерії оцінки політик на відповідність принципам здоров'я для всіх та здоров'я для кожного («health for all»).

Нами також проводився аналіз визначення на відповідність його фізіологічним характеристикам та можливостям людського організму [42; 43; 44; 45; 46].

Дослідженням встановлено, що розширене визначення поняття терміну «Здоров'я» є досить комплексним і охоплює не лише традиційні аспекти (фізичний, психічний, соціальний стан), але й такі сучасні та філософські категорії, як екзистенційна наповненість, саморегуляція, здатність до розвитку та адаптації і враховує фізіологічні аспекти, оскільки:

– функціональне благополуччя – безпосередньо пов'язане з нормальною роботою організму;

– здатність до адаптації та відновлення – відображає фізіологічні резерви (наприклад, імунну систему, нейропластичність);

– саморегуляція – включає гомеостаз, обмін речовин, нервову регуляцію.

Вважаємо за необхідне наголосити на сильних сторонах визначення щодо фізіології людини:

– голістичний підхід – враховує не лише відсутність хвороб, а й потенціал людини;

– акцент на динамічність – здоров'я не статичний стан, а здатність адаптуватися;

– включення соціальних та психічних чинників – узгоджується з моделлю ВООЗ.

Таким чином, розширене визначення поняття терміну «Здоров'я» цілком коректне щодо фізіології людини, відповідає сучасним тенденціям у розумінні здоров'я, охоплює максимально широкий спектр життєвих проявів тощо.

Висновки та тенденції подальших досліджень. 1. Розширене визначення терміну «Здоров'я» відповідає критеріям теорії систем та системного підходу, оскільки враховує його багатоаспектність, інтегративність, динамічність і взаємозв'язок із середовищем, що робить його комплексним і науково обґрунтованим.

2. Розширене визначення терміну «Здоров'я», засноване на комплексному підході, виходить за межі суто медичної парадигми. Воно акцентує на активній ролі особистості у підтримці здорового стану та може слугувати теоретичною основою для міждисциплінарних досліджень у сферах медицини, психології, соціології та філософії здоров'я.

3. Розширене визначення терміну «Здоров'я» з позиції науки управління відповідає вимогам сучасного менеджменту, характеризується як системне та динамічне, а також інтегрує ключові принципи: ресурсний підхід, механізми саморегуляції та баланс між стабільністю та розвитком.

4. Розширене визначення терміну «Здоров'я», сформоване з урахуванням сучасних реалій, концептуально відображає перехід від традиційної біомедичної до інтегрованої біопсихосоціально-екологічної моделі. Цей підхід набуває особливої актуальності в умовах сучасної України, враховуючи виклики воєнного часу та процесів відбудови.

5. Розширене визначення терміну «Здоров'я», не лише, повністю відповідає конституційним нормам, а й розвиває їхні принципи, що проявляється у: голістичному підході (інтеграція функціонального, рухового, психічного та соціального аспектів), акценті на активну роль особистості (здатність до адаптації та саморегуляції), врахуванні сучасних викликів (екологічні, цифрові та інформаційні чинники). Системна інтеграція конституційних принципів робить це визначення особливо цінним для формування стратегії розвитку громадського здоров'я, процесу реформування системи громадського здоров'я, міждисциплінарних досліджень на стику права, соціології та громадського здоров'я тощо.

6. Проведений аналіз свідчить, що розширене визначення терміну «Здоров'я»: повністю відповідає вимогам Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та Закону України «Про систему громадського здоров'я»; унікально поєднує законодавчі норми з інноваційними підходами до розуміння здоров'я, а після незначних уточнень може бути затверджене як академічний стандарт для української системи громадського здоров'я. Запропоноване визначення не суперечить чинному законодавству України, але є значно ширшим за офіційне та містить додаткові аспекти, не передбачені законом і може використовуватись там, де допускається розширене тлумачення.

7. Проведений компаративний аналіз виявив, що ЗУ «Про систему громадського здоров'я» реалізує принципи розширеного визначення терміну «Здоров'я» лише частково (60-70%). Для повноцінної імплементації необхідно: нормативні зміни: інтеграція рухового та екзистенційного компонентів здоров'я та гармонізація з європейськими директивами (напр., WHO European Framework for Health 2025); інституційна реформа: створення Державного органу громадського здоров'я та розвиток міжсекторальних координаційних механізмів; міжвідомча координація: системна взаємодія Міністерства соціальної політики, Міністерства довкілля, Міністерства аграрної політики, Міністерством освіти і науки, МОЗ та інших органів центральної виконавчої влади. Запропоноване визначення слугуватиме концептуальною основою для майбутньої модернізації законодавства, створення національної ефективно діючої системи громадського здоров'я, адаптації європейських стандартів, розробки цільових програм з громадського здоров'я тощо. Запропоноване визначення фактично виступає дороговказом для майбутніх змін до закону, оскільки відображає сучасні європейські підходи, які, поки що, не повністю імplementовані в Україні.

8. Запропоноване розширене визначення терміну «Здоров'я» демонструє повну концептуальну відповідність принципам стратегії «Здоров'я у всіх політиках» (Health in All Policies, HiAP), що підтверджує його актуальність і практичну цінність для міжсекторального підходу до громадського здоров'я.

9. Запропоноване розширене визначення термін «Здоров'я» демонструє високу ступінь відповідності (90%) до критеріїв та унікальні переваги для сталого розвитку: охоплює 12 з 17 ЦСР через міжсекторальні зв'язки, акцент на «здатність до розвитку» відповідає концепції «людського капіталу» у сталому розвитку та «опір негативним чинникам» прямо підтримує ЦСР 11 (стійкі міста).

Окрім того, запропоноване визначення дозволяє розробити індекс сталого здоров'я (інтеграція 9 показників ЦСР), матрицю взаємозв'язків між компонентами здоров'я та ЦСР, критерії оцінки політик на відповідність принципам здоров'я для всіх та здоров'я для кожного («health for all»).

10. Встановлено, що запропоноване розширене визначення терміну «Здоров'я» містить значний інноваційний потенціал, але потребує доопрацювання. Зокрема, структурної оптимізації (логічного групування компонентів та чіткішої систематизації підсистем), інтеграції колективного виміру (здатність спільнот до формування здорового середовища), законодавчої імплементації шляхом внесення зміни до ст. 1 ЗУ «Про систему громадського здоров'я», зокрема, включити квантіфіковані параметри здоров'я (індекс WHO-5 для психоемоційного стану, рівень фізичної активності тощо), закріпити двохрівневу модель (індивідуальне + громадське здоров'я), створення окремої статті «Розвиток громадського здоров'я», яка передбачатиме обов'язки органів влади щодо формування здорового середовища, механізми міжсекторальної координації (Міністерства соціальної політики, Міністерства довкілля, Міністерства аграрної політики, Міністерством освіти і науки, МОЗ та інших органів центральної виконавчої влади).

Ці зміни сформують нормативно правову основу для побудови ефективно діючої національної системи громадського здоров'я, збереження національної специфіки (з урахуванням воєнного стану та потреб відбудови) та гармонізацію з європейськими підходами (Європейська рамкова стратегія ВООЗ «Health 2020»). Вказані пропозиції ми врахуємо у подальших наших дослідженнях

11. Дослідження є фундаментальним, науково обґрунтованим та правово вивіреном і спрямоване на розробку та ретельну перевірку розширеного визначення терміну «Здоров'я» як важливого інструменту для побудови та реформ національної ефективно діючої системи громадського здоров'я в Україні.

References

1. Дейкун Микола. Розширене визначення поняття терміну «Здоров'я» з позицій характеристик його динамічності, екзистенційної наповненості та саморегуляції, здатності до розвитку та удосконалення. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 33 (189)*. Чернігів : НУЧК, 2025. С. 16–23.
Deikun, M. (2025). Rozshyrene vyznachennya ponyattya terminu «Zdorovya» z pozytsiy kharakterystyk yoho dynamichnosti, ekzystentsiynoyi napovnenosti ta samorehulyatsiyi, zdatnosti do rozvytku ta udoskonalennya [An Expanded Definition of the Term «Health» from the Perspective of Its Dynamism, Existential Fulfillment, Self-Regulation, and Capacity for Development and Improvement]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyy kolehium» imeni T.H. Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky – Bulletin of the National University «Chernihiv Collegium» named after Taras Shevchenko, (33)189*, 16–23. [in Ukrainian].
2. Глушенко І. В. Здоров'я як соціальна цінність: філософсько-медичний аспект. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2020. № 1. С. 12–16.
Glushenko, I. V. (2020). Zdorovya yak sotsialna tsinnist: filosofsko-medychnyy aspekt [Health as a Social Value: Philosophical and Medical Aspect]. *Visnyk sotsialnoyi hihiyeny ta orhanizatsiyi okhorony zdorovya Ukrayiny – Bulletin of Social Hygiene and Health Care Organization of Ukraine, (1)*, 12–16. [in Ukrainian].
3. Шевченко О. В. Поняття здоров'я: між філософією, біологією і правом. *Медичне право України*. 2022. № 2. С. 17–23.
Shevchenko, O. V. (2022). Ponyattya zdorovya: mizh filosofiyeyu, biolohiyeyu i pravom [The Concept of Health: Between Philosophy, Biology, and Law]. *Medychne pravo Ukrayiny – Medical Law of Ukraine, (2)*, 17–23. [in Ukrainian].
4. Здоров'я для всіх у XXI столітті: національна стратегія України / За ред. П. О. Мойбенка. Київ: Укрмедкнига, 2002. 248 с.
Moibenko, P. O. (Ed.). (2002). Zdorovya dlya vsikh u KhKhI stolitti: natsionalna stratehiya Ukrayiny [Health for All in the 21st Century: National Strategy of Ukraine]. Kyiv: Ukrmedknyha. 248. [in Ukrainian]
5. Лисенко Т. І. Екологічні детермінанти здоров'я: український контекст. 2022. 145 с.
Lysenko, T. I. (2022). Ekolohichni determinanty zdorovya: ukrayinskyu kontekst [Environmental Determinants of Health: Ukrainian Context]. 145. [in Ukrainian].
6. Національний план дій зі здоров'я 2030 (проект МОЗ). 2023. URL: <https://moz.gov.ua>
Natsionalnyy plan diy zi zdorovya 2030 (proekt MOZ) [National Action Plan for Health 2030 (draft)]. Retrieved from <https://moz.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Про затвердження Концепції розвитку системи охорони здоров'я в Україні: Розпорядження КМУ № 1013-р від 30.10.2019. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>
Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi rozvytku systemy okhorony zdorovya v Ukrayini: Rozporyadzhennya KMU № 1013-r vid 30.10.2019. [On Approval of the Concept for the Development of the Health Care System in Ukraine (Order No. 1013-r)]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Стратегія реформ охорони здоров'я в Україні до 2025 року (розпорядження КМУ). URL: <https://moz.gov.ua>
Stratehiya reform okhorony zdorovya v Ukrayini do 2025 roku (rozporyadzhennya KMU). [Strategy for Health Care Reforms in Ukraine until 2025 (Order)]. Retrieved from <https://moz.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Шевченко С. Д. Публічне здоров'я: виклики XXI століття. 2022. 154 с.
Shevchenko, S. D. (2022). Publichne zdorovya: vyklyky KhKhI stolittya [Public Health: Challenges of the 21st Century]. 154. [in Ukrainian].
10. Шевчук С. В. Соціальні нерівності у доступі до здоров'я. Київ, 2021. 178 с.
Shevchuk, S. V. (2021). Sotsialni nerivnosti u dostupi do zdorovya [Social Inequalities in Access to Health]. Kyiv. 178. [in Ukrainian].
11. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Здоров'я як стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. 2014. URL: <https://www.who.int>
Vsesvitnya orhanizatsiya okhorony zdorovya (VOOZ). Zdorovya yak stan povnoho fizychnoho, psykhychnoho ta sotsialnoho blahopoluchchya [World Health Organization (WHO). Health as a State of Complete Physical, Mental and Social Well-being]. Retrieved from <https://www.who.int> [in Ukrainian].

12. Дейкун Микола. Законодавче забезпечення організації та функціонування системи громадського здоров'я. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 25 (181).* Чернігів : НУЧК, 2024. С. 210-218.
Deikun, M. (2024). Zakonodavche zabezpechennya orhanizatsiyi ta funktsionuvannya systemy hromadskoho zdorovya [Legislative Support for the Organization and Functioning of the Public Health System]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the National University «Chernihiv Collegium» named after Taras Shevchenko, (25)181,* 210-218. [in Ukrainian].
13. Безпалько О. В. Основи громадського здоров'я: теорія і практика: навч. метод. посіб. / за заг. ред. О. В. Безпалько. Ужгород: ВАТ «Патент», 2008. 322с.
Bezpalcko, O. V. (Ed.). (2008). *Osnovy hromadskoho zdorovya: teoriya i praktyka: navch. metod. posib. / za zah. red. O. V. Bezpalcko [Fundamentals of Public Health: Theory and Practice].* Uzhhorod: PAT «Patent». 322. [in Ukrainian].
14. Дейкун Микола. Підходи до формування національної системи громадського здоров'я через стратегію «Здоров'я у всіх політиках». *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 31 (187).* Чернігів : НУЧК, 2025. 470 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 356 – 363.
Deikun, M. (2025). Pidkhody do formuvannya natsionalnoyi systemy hromadskoho zdorovya cherez stratehiyu «Zdorovya u vsikh politykakh» [Approaches to the Formation of a National Public Health System through the «Health in All Policies» Strategy]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyy kolehium» imeni T.H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the National University «Chernihiv Collegium» named after Taras Shevchenko, (31)187,* 356–363. [in Ukrainian].
15. Носко Микола, Дейкун Микола, Носко Юлія. Обґрунтування сучасних підходів до дефініції поняття терміну «Здоров'я». *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 31 (187) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; Чернігів : НУЧК, 2025. 470 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 382 – 389.*
Nosko, M., Deikun, M., & Nosko, Y. (2025). Obhruntuvannya suchasnykh pidkhodiv do definitsiyi ponyattya terminu «Zdorovya» [Justification of Modern Approaches to the Definition of the Term «Health»]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the National University «Chernihiv Collegium» named after Taras Shevchenko, (31)187,* 382-389. [in Ukrainian].
16. Всесвітня організація охорони здоров'я. Основи концепції здоров'я: збірник офіційних документів / ВООЗ. Женева, 2006. С. 12–15.
Vsesvitnya orhanizatsiya okhorony zdorovya. Osnovy kontseptsiyi zdorovya: zbirnyk ofitsiynykh dokumentiv / VOOZ [World Health Organization. *Basic Concepts of Health: A Collection of Official Documents*]. Geneva: WHO. [in Ukrainian].
17. Марценюк, В. П. Глобальні визначення здоров'я: історія та сучасність. *Світова медицина. 2018. № 4.* С. 45–49.
Martseniuk, V. P. (2018). Hlobalni vyznachennya zdorovya: istoriya ta suchasnist. [Global Definitions of Health: History and Modernity]. *Svitova medytsyna – World Medicine, (4),* 45–49. [in Ukrainian].
18. Дейкун Микола. Проблеми і перспективи підготовки фахівців з громадського здоров'я та їх працевлаштування. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. (Серія: Педагогічні науки). Вип. 31 (187).* Чернігів : НУЧК, 2025. С. 221-228.
Deikun, M. (2025). Problemy i perspektyvy pidhotovky fakhivtsiv z hromadskoho zdorovya ta yikh pratsvelashtuvannya [Problems and Prospects of Training Public Health Specialists and Their Employment]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the National University «Chernihiv Collegium» named after Taras Shevchenko, (31)187,* 221-228. [in Ukrainian].
19. Долот В. Д. Здоров'я як економічна категорія: фактори, що впливають на рівень здоров'я населення та охорону здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід. 2016. №1.* С. 74-76.
Dolot, V. D. (2016). Zdorovya yak ekonomichna katehoriya: faktory, shcho vplyvayut na riven zdorovya naseleennya ta okhoronu zdorovya [Health as an Economic Category: Factors Affecting the Health Level of the Population and Health Care]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience, (1),* 74-76. [in Ukrainian].
20. Дубогай О. Д., Альошина А. І., Лавринюк В. Є. Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти: навч. посіб. Іля студ. вищ. навч. закл. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 296 с.

- Dubohai, O. D., Aloshyna, A. I., & Lavryniuk, V. Ye. (2011). Osnovni ponyattya u terminy zdorovyazbezhenhnyya ta fizychnoyi reabilitatsiyi v systemi osvity: navch. posib. Ilya stud. vysch. navch. Zakl [*Basic Concepts and Terms of Health Preservation and Physical Rehabilitation in the Education System*]. Lutsk: Volyn National University named after Lesya Ukrainka. 296. [in Ukrainian].
21. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 10. С. 45–60.
Pro Stratehiyu staloho rozvytku «Ukrayina – 2020» : Ukaz Prezydenta Ukrayiny № 5/2015 vid 12 sichnya 2015 roku [On the Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020»* (Decree No. 5/2015)]. *Official Gazette of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (10), 45–60. [in Ukrainian].
22. Кікбуш, І. Здоров'я у всіх політиках: використання можливостей, впровадження стратегій / І. Кікбуш, Д. Макквін, М. Вільямс [та ін.]. Женева: ВООЗ; Брюссель: Європейський Союз, 2010. 68 с.
Kickbusch, I., McQueen, D., Williams, M., [et al.]. (2010). Zdorovya u vsikh politykakh: vykorystannya mozhlyvostey, vprovadzhenhnyya stratehiy [*Health in All Policies: Seizing Opportunities, Implementing Policies*]. Geneva: WHO; Brussels: European Union. 68. [in Ukrainian].
23. Мармот, М. Ліквідація розриву за одне покоління: здоров'я через вплив на соціальні детермінанти: доповідь Комісії ВООЗ / М. Мармот, С. Фріл, С. Белл [та ін.]. Женева: ВООЗ, 2008. 247 с.
Marmot, M., Friel, S., Bell, R., [et al.]. (2008). Likvidatsiya rozryvu za odne pokolinnya: zdorovya cherez vplyv na sotsialni determinanty: dopovid Komisiyi VOOZ [*Closing the Gap in a Generation: Health Equity Through Action on the Social Determinants of Health*]. Geneva: WHO. [in Ukrainian].
24. Френк, Дж. Глобальна система охорони здоров'я: розвиток національних систем як наступний крок до прогресу: монографія. Кембридж: Гарвардський університет, 2010. 112 с.
Frenk, J. (2010). Hlobalna sistema okhorony zdorovya: rozvytok natsionalnykh system yak nastupnyy krok do prohresu: monohrafiya [*The Global Health System: Strengthening National Health Systems as the Next Step for Global Progress*]. Cambridge: Harvard University. [in Ukrainian].
25. Бауер, Г.Ф., Дженні, Г.Дж. Від індивідуального просування здоров'я до організаційного рівня, *Міжнародний журнал просування здоров'я*. 2012. Т. 27, № 1. С. 1-12.
Bauer, G. F., & Jenny, G. J. (2012). Vid indivyidualnoho prosuvannya zdorovya do orhanizatsiynoho rivnya [From Individual Health Promotion to Organizational Level]. *Mizhnarodnyy zhurnal prosuvannya zdorovya – Health Promotion International*, 27(1), 1–12. (In Ukrainian).
26. Сердюк А. М., Низанський Б. П., Винниченко Т. І. та ін. Громадське здоров'я: підручник для студентів медичних факультетів. Київ: ВСВ «Медицина», 2020. 512 с.
Serdiuk, A. M., Nyzanskyi, B. P., Vynnychenko, T. I., et al. (2020). Hromadske zdorovya: pidruchnyk dlya studentiv medychnykh fakultetiv [*Public Health: A Textbook for Medical Students*]. Kyiv: VSV «Medytsyna». [in Ukrainian].
27. Лазоришинець В. В. Громадське здоров'я: стан, виклики, перспективи. Київ: НМУ імені О. О. Богомольця, 2021. 104 с.
Lazoryshynets, V. V. (2021). Hromadske zdorovya: stan, vyklyky, perspektyvy [*Public Health: Status, Challenges, Prospects*]. Kyiv: NMU named after O.O. Bohomolets. [in Ukrainian].
28. Концепція розвитку системи громадського здоров'я: Розпорядження КМУ № 1002-р від 30.11.2016. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80>
Kontseptsiya rozvytku systemy hromadskoho zdorovya: Rozporyadzhennya KМУ № 1002-r vid 30.11.2016 [*Concept for the Development of the Public Health System* (Order No. 1002-r)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80> [in Ukrainian].
29. Мельник Ю. М. Системне управління здоров'ям: від теорії до практики. Харків, 2021. 176 с.
Melnyk, Yu. M. (2021). Systemne upravlinnya zdorovyam: vid teoriyi do praktyky [*Systemic Health Management: From Theory to Practice*]. Kharkiv. [in Ukrainian].
30. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 30 червня 2023 р. № 2573-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №33 Ст. 467.
Pro systemu hromadskoho zdorovya: Zakon Ukrayiny vid 30 chervnya 2023 r. № 2573-IX [*On the Public Health System* (Law of Ukraine No. 2573-IX)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Official Gazette of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (33), Art. 467. [in Ukrainian].
31. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. Розпорядження КМ України від 17 січня 2025 р. № 34-р.
Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku systemy okhorony zdorovya na period do 2030 roku ta zatverdzhennya operatsiynoho planu zakhodiv z yiyi realizatsiyi u 2025-2027 rokakh. Rozporyadzhennya KM Ukrayiny vid

- 17 sichnya 2025 r. № 34-r [On Approval of the Strategy for the Development of the Health Care System until 2030 and the Operational Plan for Its Implementation in 2025-2027* (Order No. 34-r)]. [in Ukrainian].
32. Ібн Сіна (Авіценна). Канон лікарської науки: [уривки] / пер. з араб. І. П. Захарченко. Київ: КМ Academia, 2008. 240 с.
Ibn Sina (Avicenna). (2008). Kanon likarskoyi nauky: [uryvky] / per. z arab. I. P. Zakharchenko [*The Canon of Medicine: [Excerpts]*] (I. P. Zakharchenko, Trans.). Kyiv: KM Academia. [in Ukrainian].
33. Мороз, В. О. Історія медицини: від античності до сучасності: підручник. Київ: Здоров'я, 2010. 400 с.
Moroz, V. O. (2010). Istorya medytsyny: vid antychnosti do suchasnosti: pidruchnyk [*History of Medicine: From Antiquity to Modern Times*]. Kyiv: Zdorovya. [in Ukrainian].
34. Мозговий І. В., Марков Ю. М. Основи громадського здоров'я. Київ: ВСВ «Медицина», 2019. 312 с.
Mozhovyi, I. V., & Markov, Yu. M. (2019). Osnovy hromadskoho zdorovya [*Fundamentals of Public Health*]. Kyiv: VSV «Medytsyna». [in Ukrainian].
35. Петренко В.І. Комплексний підхід до визначення здоров'я в умовах сучасних викликів. *Соціальна медицина та управління здоров'ям*. 2020. № 3. С. 45-52.
Petrenko, V. I. (2020). Kompleksnyy pidkhid do vyznachennya zdorovya v umovakh suchasnykh vyklykiv [A Comprehensive Approach to Defining Health in the Context of Modern Challenges]. *Sotsialna medytsyna ta upravlinnya zdorov'iam – Social Medicine and Health Management*, (3), 45-52. [in Ukrainian].
36. Корольов В. І., Шевченко Л. П. Менеджмент у охороні здоров'я. 2020. 224 с.
Koroliyov, V. I., & Shevchenko, L. P. (2020). Menedzhment u okhoroni zdorovya [*Management in Health Care*]. [in Ukrainian].
37. Лісовий В. М., Семенов В. Ю. Стратегічний менеджмент у системі охорони здоров'я. 2019. 210 с.
Lisovyi, V. M., & Semenov, V. Yu. (2019). Stratehichnyy menedzhment u systemi okhorony zdorovya [*Strategic Management in the Health Care System*]. [in Ukrainian].
38. Кучма В.Р., Петренко В.І. Сучасні виклики громадського здоров'я: від теорії до практики. *Вісник соціальної гігієни*. 2020. № 3. С. 12–18.
Kuchma, V. R., & Petrenko, V. I. (2020). Suchasni vyklyky hromadskoho zdorovya: vid teoriyi do praktyky [Modern Challenges of Public Health: From Theory to Practice]. *Visnyk sotsialnoyi hihiyeny – Bulletin of Social Hygiene*, (3), 12–18. [in Ukrainian].
39. Всесвітня організація охорони здоров'я. Конституція Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс]. Женева: ВООЗ, 1948. 19 с. URL: <https://www.who.int/about/governance/constitution>
Vsesvitnya orhanizatsiya okhorony zdorovya. Konstytutsiya Vsesvitnoyi orhanizatsiyi okhorony zdorovya [*Constitution of the World Health Organization*]. Geneva: WHO. Retrieved from <https://www.who.int/about/governance/constitution> [in Ukrainian].
40. Гончар М.С. (ред.). Здоров'я в умовах антропоцену: нові парадигми : монографія. Київ : [вид-во], 2023. 200 с.
Honchar, M. S. (Ed.). (2023). Zdorovya v umovakh antropotsenu: novi paradyhmy : monohrafiya [*Health in the Anthropocene: New Paradigms*]. Kyiv: [Publisher]. [in Ukrainian].
41. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
Konstytutsiya Ukrainy : pryunyata na pyatyi sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrainy 28 chervnya 1996 roku [*The Constitution of Ukraine*]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Official Gazette of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (30), Art. 141. [in Ukrainian].
42. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України № 2801-ХІІ від 19 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19. С. 19-42.
Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov'ya: Zakon Ukrainy №2801-XII vid 19 lystopada 1992 roku [*Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care (Law of Ukraine No. 2801-XII)*]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Official Gazette of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (4), Art. 19, 19-42. [in Ukrainian].
43. Козловська О. І. Фізіологія людини. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 416 с.
Kozlovskaya, O. I. (2017). Fiziolohiya lyudyny. Navchalnyy posibnyk [*Human Physiology*]. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].
44. Березовський В. Я. Фізіологія людини і тварин. Львів: Афіша, 2006. 448 с.
Berezovskiy, V. Ya. (2006). Fiziolohiya lyudyny i tvaryn [*Human and Animal Physiology*]. Lviv: Afisha. [in Ukrainian].
45. Ковтун В. Ф., Скрипніков А. М. Нормальна фізіологія: Підручник для ВМНЗ. Вінниця: Нова Книга, 2015. 544 с.

- Kovtun, V. F., & Skrypnykov, A. M. (2015). *Normalna fiziologhiya: Pidruchnyk dlya VMNZ [Normal Physiology: A Textbook for Higher Medical Educational Institutions]*. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
46. Дубовий О. М. Фізіологія з основами анатомії та гігієни. Київ: Генеза, 2018. 240 с.
Dubovyi, O. M. (2018). *Fiziologhiya z osnovamy anatomiyi ta hihiyeny [Physiology with the Basics of Anatomy and Hygiene]*. Kyiv: Heneza. [in Ukrainian].
47. Гусєв К. В., Носенко Т. М. Фізіологія людини. Київ: ВСВ «Медицина», 2021. 512 с.
Husiev, K. V., & Nosenko, T. M. (2021). *Fiziologhiya lyudyny [Human Physiology]*. Kyiv: VSV «Medytsyna». [in Ukrainian].

Deikun Mykola

<https://orcid.org/0009-0005-1359-537X>

*Candidate of Medical Sciences, Professor,
Professor of Biology Department,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: deikym@ukr.net*

HEALTH AS A DYNAMIC POLYSYSTEMIC STATE: SYSTEMIC-MANAGERIAL, LEGAL AND PHYSIOLOGICAL VERIFICATION OF AN EXPANDED DEFINITION

The article presents the results of a study demonstrating that the definition of the concept of «health» should not only be scientifically substantiated—namely, comply with the principles and requirements of systems theory, management science, modern management, causal reasoning, and contemporary realities—but must also strictly correspond to the Constitution of Ukraine, its guarantees and principles, the current legislation of Ukraine, and human physiology.

The study is of a fundamental nature, as it for the first time integrates theoretical novelty, methodological depth, interdisciplinarity, and a potential impact on further research.

Purpose of the study is to assess the compliance of the extended definition of the concept of «health» with the systems approach, the legislation of Ukraine and international standards, adaptability to modern challenges, human physiology, and practical applicability.

Methods. The study employed systems analysis, conceptual modeling, SWOT analysis, case study, comparative analysis, structural-logical analysis, bibliosemantic analysis, abstraction and generalization, expert evaluation, comparative legal analysis, and critical analysis of scientific literature.

Scientific novelty. The scientific novelty of the study lies in the fact that, within the proposed extended definition of the concept of «health», health is, for the first time, presented and comprehensively substantiated as a dynamic polysystemic state.

Conclusions. The extended definition of the term «health» meets the criteria of systems theory and the systems approach and fully complies with the requirements of the Law of Ukraine «Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care» and the Law of Ukraine «On the Public Health System». It uniquely combines legislative norms with innovative approaches to understanding health and, after minor refinements, may be approved as an academic standard for the Ukrainian public health system. The proposed definition does not contradict current Ukrainian legislation; however, it is significantly broader than the official definition, incorporates additional aspects not envisaged by law, and may be applied in contexts where an extended interpretation is permissible.

Keywords: definition, health, Constitution of Ukraine, systems theory, systems approach, comprehensive approach, management science, modern management, contemporary realities, current legislation, public health, human physiology.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2025

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Мехед О.Б.**